

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ**

**Формування знань у молодших школярів про
різноманітність рослинного світу**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 2 курсу 203 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Куць Анастасія Ігорівна

Керівник к. біол. н., доцентка Семашкіна Г.М.
Рецензент д. пед.н. професорка Сидорович М.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ ПРО РОСЛИННИЙ СВІТ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСІ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	6
1.1 Теоретичні положення про формування знань і понять про рослини в курсі «Я досліджую світ» під час вивчення природи	6
1.2 Основні методи та засоби, що використовуються під час засвоєння знань про рослини молодшими школярами курсі «Я досліджую світ»	10
РОЗДІЛ ІІ. РОБОТА ВЧИТЕЛЯ З ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОСЛИННОГО СВІТУ ТРЕТЬОКЛАСНИКАМИ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ"	15
2.1 Знання про рослини в програмах та підручниках із курсу "Я досліджую світ" для 3 класу	15
2.2 Методика формування знань у молодших школярів про рослинний світ під час вивчення курсу "Я досліджую світ"	19
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35
ДОДАТКИ	40
Додаток А. Знання про рослини у змісті підручника «Я досліджує світ» у 3 класі	
Додаток Б. Таблиця 2.1 Кількісні данні компонентів у підручнику «Я досліджую світ» у темі «Рослини. Тварини і їх середовище існування	
Додаток В. Результати досягнень учнями знань про рослини	
Додаток Г. Кодекс академічної доброчесності	

ВСТУП

У процесі навчання в початковій школі учені вивчають різні навчальні предмети. Кожний з них має систему знань, відповідно до вікових особливостей учнів і загальних цілей навчання.

Навчальний предмет "Я досліджую світ" має інтегрований характер, об'єднує знання про природу з урахування міжпредметних зв'язків у початковій ланці освіти.

Важливе значення серед природничих знань, які включені до курсу "Я досліджую світ", відіграють знання про рослини, і є доступним об'єктом для пізнання молодшими школярами.

За дослідженнями Н.Ф. Яришевої, природною рослинністю зайнято 32% її території України, яка налічує 30 тис. видів рослин.

У процесі оволодіння знаннями про рослини у молодшого школяра формується потреба до пізнання рослинного світу, розуміння взаємодії людини і рослинного світу, та навичок екологічно доцільної поведінки тощо. Вивчаючи рослини, школярі оволодівають спеціальними методами пізнання природи (спостереження, дослід, практична робота), прийомами мислення.

Завдання вчителя початкових класів домогтися, щоб учні засвоїли знання про рослини, могли застосовувати їх для вирішення навчальних та життєвих проблем,

У дослідженнях Т.М. Байбари, О.А. Біди, О. Варакути, І.І. Жаркової, О.Я. Савченко розглядається проблема формування природничих знань за допомогою створення проблемних ситуацій, формування вмінь досліджувати природу, аналізувати, узагальнювати та робити висновки. Саме при вивченні рослин у дітей виникає багато запитань: "Чому?", "Як?", "Звідки?"

У працях В. Горощенка, Ф. С. Кисельова, Т. Князевої, Є.І. Редкіної підкреслюється, що у процесі вивчення рослин учителі дають учням знання, що дають їм можливість вирішувати проблемних ситуацій в природі та житті.

Р.А. Петросова, Г.П. Пустовіт, В. О. Сухомлинський, В.В. Титова,

К.Д.Ушинський, К.П. Ягодовський у своїх працях зазначали, що використання наочного матеріалу про рослини, дослідів, спостережень заохочує дітей до пізнання природи та набуття знань про неї.

Методика організації та проведення спостережень, дослідів, практичних робіт з метою формування в учнів знань та умінь у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ» розглядається у працях Г.Н. Аквілевої, А. Белікової, Т.М. Байбари, О.А. Біди, Н.С.Коваль, Л.К. Нарочної та ін. вчених.

Але, попри вагомий внесок згаданих вище авторів у розв'язання проблеми, ще недостатньо методичних праць. Враховуючи актуальність проблеми, її недостатню розробленість в практиці дошкільного виховання і обумовило тему дослідження: “Формування знань у молодших школярів про різноманітність рослинного світу”.

Мета дослідження: вивчити особливості засвоєння знань про рослинний світ молодшими школярами в курсі «Я досліджую світ» та механізми стимулювання цього процесу.

Об'єктом дослідження є навчально-виховний процес під час вивчення курсу "Я досліджую світ" у 3 класі.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи і засоби ознайомлення молодших школярів з рослинним світом.

Відповідно до мети дослідження сформульовано **завдання:**

1. Зробити аналіз стану досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній та методичній літературі.
2. Схарактеризувати форми, методи та засоби ознайомлення школярів із різноманітністю рослинного світу.
3. Проаналізувати програму та підручники з курсу "Я досліджую світ" з метою виявлення змісту знань про рослини у 3 класі;
4. З'ясувати стан роботи з проблеми дослідження в початкових класах та рівень сформованості у школярів знань про рослинний світ
5. Розробити та перевірити методику з ознайомлення школярів із різноманітністю рослинного світу

Для вирішення поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**:

Теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження;

Емпіричні: методи діагностики (анкетування вихователів, спостереження за навчально-виховним процесом у початковій школі, педагогічний експеримент); аналіз та обробка одержаних результатів дослідження.

Практичне значення дипломної роботи полягає в розробці методики з ознайомлення молодших школярів із рослинним світом рослин на уроках природознавства у 3 класі, яка може бути використана під час проходження педагогічної практики студентами та в практичній діяльності вчителів-початківців.

Апробація: матеріали випускної роботи (дослідження) розглядалися заслуховувалися на кафедрі теорії та методики дошкільної та початкової освіти.

Експериментальна база дослідження. Педагогічне дослідження проводилось на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ ПРО РОСЛИННИЙ СВІТ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСІ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

1.1. Теоретичні положення про формування знань і понять про рослини в курсі «Я досліджую світ» під час вивчення природи

У сучасній початковій школі навчальний предмет "Я досліджую світ" вивчається у 1-4 класі. Як навчальний предмет він має свої дидактичні особливості, які відрізняють його від інших шкільних предметів. Ці особливості зумовлені тим, що це інтегрований курс, який представлений системою узагальнених знань про природу [37, с.17].

Як стверджують психологи П.Гальперін, Н.Тализіна, Д.Б. Ельконін, В. Давидов, О.В. Скрипченко [9] та педагоги О.Я. Герд [11], Ушинський [52], та інші. Інтеграція природничо-наукових знань на початковому етапі навчання дозволяє сформувати правильне цілісне уявлення про явища природи, створює базу для подальшого вивчення наук про природу.

Як відмічає Т. М. Байбара, кожний навчальний предмет – це система наукових знань, адаптованих до вікових особливостей розумового розвитку дітей кожної вікової групи і загальних цілей навчання. Система, стверджує Т.М. Байбара – це не проста сума понять, а обов'язково ієрархія, яка має ступеневу організацію і нові в порівнянні з окремими поняттями функції [3, с.72].

За визначенням Т.М. Байбари «Знання – це перевірений практикою результат пізнання, відображення в свідомості людини навколишньої дійсності, що об'єктивно існує поза нею. Відображення відбувається у формі фактів, уявлень, понять, закономірностей, законів, теорій, які передаються мовою» [3, 62].

У працях Т. М. Байбари [2], Ф. С.Кисельова [25], В.М Пакулової [35] відзначається, що природничі знання засвоюються учнями початкової школи у

формі таких видів знань: конкретних фактів, уявлень, понять.

Курс "Я досліджую світ" включає ієрархізовану систему понять і уявлень, які відображають об'єкти і явища у їх взаємозв'язку, на доступному для учнів початкової школи рівні.

За Байбарою Т. М., «поняття становлять фундамент змісту навчального курсу і виступають як основна форма знань та мислення учнів» [3, с.5]. У системі знань про об'єкти і явища навколишнього світу поняття відіграють службу опорним моментом в пізнанні реальної дійсності і є своєрідним наслідком її пізнання [1].

На думку О.Варакути, «поняття — це узагальнена форма відображення у свідомості людини навколишньої дійсності. У ньому розкривається сутність речей, істотні ознаки, властивості предметів і явищ, внутрішні зв'язки і відношення між ними та їхні внутрішні протиріччя» [8].

У кожному понятті розрізняють дві його взаємопов'язані і взаємопротилежні сторони: зміст і обсяг. Зміст — сукупність істотних ознак, взаємозв'язки між якими утворюють структуру поняття. Обсяг характеризує кількість предметів і явищ, які відображаються поняттям [8]. Поняття нерозривно пов'язані з мовою. Вони виражаються словом або групою слів, а їх міст понять розкривається в судженнях, яке відображає зв'язки між предметами і явищами природи.

Умовиводи є основною формою пізнання навколишньої дійсності шляхом абстрактного мислення.

На думку (Н.Г. Казанский, Г.С. Назарова), «поняття, судження, умовивід — логічні форми мислення, вони взаємопов'язані між собою і в процесі пізнання переходять одна в одну. Але поняття серед них є найбільш сталим і постійним, оскільки воно відображає тільки істотні та загальні ознаки, зв'язки і відношення» [23].

Теоретичні положення цієї проблеми можна знайти у працях класиків педагогіки Я.А. Коменського [26], Й. - Г. Песталоцці [36], А. Дістервега [16]. Вони висловили ідеї про творче застосування учнями знань, розглянули шляхи

формування уміння застосовувати знання у навчально-пізнавальній діяльності та частково розкрили роль цього уміння. Академік В.Ф. Зуєв наголошував, що природознавство повинне давати учням лише ті знання, які вони зможуть застосувати в житті [20].

На початку XIX століття, зазначає Ф.С. Кисельов [25], природничі знання подавались школярам без методичного опрацювання матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів. Основна увага у навчанні приділялась систематиці та опису зовнішніх ознак об'єктів та явищ природи.

На розвиток методичної спрямованості формування уміння застосовувати природничі знання у XIX столітті великий вплив мав розвиток прогресивної дидактики та праці педагогів того часу: В.І. Водовозова, О.Я. Герда, Д.Д. Семенова, Д.І. Тихомирова, К.Д. Ушинського. Вони вважали, що учням слід давати правильні наукові знання про природу, що учні повинні навчитися їх застосовувати у житті [11]. Зокрема, В.О. Герд доводив, що природничі знання в учнів початкової школи необхідно формувати за допомогою дослідницького методу навчання [11]. Крім того, наприкінці XIX - на початку XX століття почала формуватись відносно нова галузь науки - педагогічна психологія. Вчителям адресувались праці П.П. Блонського, О.Ф. Лазурського, П.Ф. Лесгафта, С.Т. Шацького. Їхні дослідження були спрямовані на вивчення закономірностей засвоєння знань, умінь та навичок школярів, урахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей у пізнавальній діяльності [4, с.40-54;28].

Передові методисти природознавства того часу О.О. Перротте, О.О. Сонгайло, К.П. Ягодовський розробляли методику, в основі якої лежав принцип самостійних спостережень учнів, активного дослідження школярами об'єктів та явищ природи як необхідної передумови формулювання ними висновків і узагальнень[55].

Як зазначає І.Я. Лернер, "Різними видами застосування знань необхідно вчити, - а для цього важливо сформувати сукупність конкретних і узагальнених умінь, навички практичної та інтелектуальної діяльності" [27;30, с.25].

М.М. Скаткін [48] та інші обґрунтовують ідею, що вже в початковій школі в навчальний процес необхідно вводити завдання, розраховані на роздуми, міркування, розуміння взаємозв'язків об'єктів та явищ дійсності, тобто такі, що сприяють активізації розумової діяльності дітей. Вчені-дидакти М.О. Данилов і Б.П. Єсіпов [15], М.Г. Казанський і Т.С. Назарова [22; 23], та інші вказують, що неможливо сформувати правильно знання при байдужого ставлення до теми учнів, означає "... приректи весь процес засвоєння знань на пасивний шлях" [14, с.57]. Це положення підтверджують дослідження психологів О.М. Леонтьєва [29], О.А. Смирнова [49], Б.М. Теплова [51] про роль внутрішніх мотивів навчання, що відповідні особистим інтересам школярів. Ф.С. Кисельов вважає, що педагогічна цінність використання наочності в процесі формування природничих знань полягає в тому, що "... завдяки фронтальному зоровому сприйманню у всіх учнів створюється правильне уявлення про об'єкти природи" [8, с.63]. Обґрунтування необхідності використання пізнавальних завдань під час організації процесу формування знань в учнів початкової школи міститься в працях Д.М. Богоявленського і Н.О. Менчинської [5], Кабанової-Меллер [21], с. З.І. Калмикової [24] та інших учених.

Дослідження В.І. Загвязінського [19], І.Я. Лернера [30] та інших учених свідчать, що епізодичне застосування пізнавальних завдань не має позитивного впливу на розвиток учнів. Результативність використання завдань у навчальному процесі значно підвищується за умови організації їх у певну систему.

Вимоги щодо рівня знань про рослини зростають із класу в клас (див. Дод. А - таблиця 1.1.). Дод. Таблиця 1.1.)

Н.Ф. Яришева зазначає, що рослини оточують нас скрізь. Це цікаві для школярів об'єкти. Важливо, щоб вчитель зміг викликати в учнів емоційні переживання, сформував інтерес до них [56]. Рослинам належить унікальна планетарна роль. Вони за допомогою фотосинтезу створюють органічні речовини з неорганічних і виділяють кисень, необхідний для дихання [56]. Утворюють родючий ґрунт, кам'яне вугілля і торф. Важлива роль зелених

рослин у поглинанні шуму, визначенні погоди тощо.

Рослини виділяють в повітря (атмосферу) велику кількість речовин, які згубно діють на збудників хвороб, допомагають у боротьбі з ерозією, впливають на клімат [34]. Рослини використовують в їжу всі організми, у тому числі людини.

З льону і бавовни людина одержує тканини. Сировину рослин використовують для народного господарства тощо.

Неоціненне значення рослин мають рослини в житті людини як джерело естетичних вражень[56].

Особливо важливо на доступному матеріалі показати дітям значення рослин у покращенні повітря, ґрунту. Слід навчити дітей розуміти значення рослин в природі та житті людини [34; 56]. Показати роль рослин у діяльності людини: задоволення потреб у їжі, виготовленні одягу, будівництві житла, лікуванні, можливості орієнтування у часі, просторі, зміні погоди, роль рослин у сприйнятті прекрасного і відтворення його у мистецтві, побуті.

Таким чином, на підставі аналізу літератури нами розкрито сутність знань, з'ясовано, що знання про рослини засвоюються молодшими школярами у формі уявлень і понять, визначено, які знання про рослини формуються у процесі вивчення учнями природознавства, якими вміннями оволодівають школярі.

1.2. Основні методи та засоби, що використовуються під час засвоєння знань про рослини молодшими школярами курсі «Я досліджую світ»

У дослідженнях О.А Біди, О. Варакути, І.І. Жаркової, Д.Н. Богоявленської та ін. зазначається, що весь процес формування природничих понять слід поділити на певні етапи узагальнення набутих учнями знань. Формування в учнів того чи іншого поняття неможливе без встановлення подібності та відмінності об'єктів чи явищ. Це дає можливість виділити загальне і суттєве

кожного з об'єктів розглянутої групи, зробити перехід від розгляду поодиноких об'єктів до узагальнення. «Утворення і розвиток знань (понять) може відбуватися стихійно або під керівництвом вчителя. Стихійний процес іде повільніше і може призвести до того, що у людини сформується невірні знання» [4; 8; 11].

Поняття не залишаються незмінними, вони розвиваються.

На думку Т.М.Байбари, О.Варакути, «розвиток понять — основна рушійна сила всього процесу навчання учнів, усієї динаміки викладання. Навчальний процес слід організувати так, щоб у його основі були раніш сформовані поняття, які б поступово та послідовно розширювалися й поглиблювалися на основі нових факторів». Враховуючи вікові особливості молодших школярів, у педагогічній літературі [4; 8; 11] виділяють такі етапи у формуванні понять у молодших школярів:

- Мотивація до засвоєння природничого поняття.
- Організація чуттєвого сприймання ознак.
- Організація розумової діяльності, спрямованої на виділення істотних ознак.
- Забезпечення узагальнення суті поняття, позначення його відповідним терміном.
- Організація закріплення сформованого поняття.
- Застосування засвоєного поняття у подібних і нових ситуаціях.

Важливими складовими процесу формування природничих понять є дидактичні умови, що забезпечують ефективність засвоєння понять учнями.

О.А. Біда, О. Варакута, В.М. Пакулова, під дидактичними умовами розуміють «змістову характеристику компонентів, які утворюють систему навчання. До них належать: здійснення системно-структурного аналізу змісту природничого матеріалу; дотримання поетапності формування природничих понять; використання міжпредметних зв'язків у формуванні природничих понять; конструювання системи пізнавальних завдань для формування природничих понять» [4; 11; 38].

Мікроструктура етапу засвоєння нових знань, предметного уроку розробляється з урахуванням виділених видів знань у змісті теми.

На етапі засвоєння нових знань виникає задача організувати засвоєння учнями поняття, шляхом: 1) усвідомленого сприймання рослин за ознаками; 2) осмислення сприйнятого матеріалу; 3) узагальнення істотних ознак, формування висновку про суть поняття; 4) закріплення змісту засвоєного поняття.

Дидактична задача розв'язується з допомогою певного методу, або практична робота з натуральними об'єктами або гербарними зразками. Якщо матеріал важкий, то діяльність учнів може бути тільки репродуктивна.

Будь-яке поняття, як узагальнене знання, не можна просто завчити, воно формується в процесі тривалої роботи учнів над відповідним змістом, який підбирає вчитель. У свідомості людини знання (поняття) здатні поглиблювати свій зміст і розширювати об'єм, вони знаходяться у постійному розвитку. Але перш, чим знання (поняття) почне розвиватися, воно повинно бути сформованим.

Вчитель застосовує різноманітні методи і прийоми. До методів ознайомлення з природою належать: спостереження, предметні уроки, екскурсії, праця в природі, ігри.

Широко застосовуються засоби, що ґрунтуються на слові вчителя: розповідь, читання художніх творів, бесіди тощо. Застосовуючи той чи інший метод, вчитель використовує безліч різних прийомів, що «наближає» об'єкти до дітей, вводить елементи гри, використовує прислів'я, приказки тощо.

Різнманітність і ефективність методів і застосовуваних прийомів характеризують майстерність вчителя.

Вибір методів і прийомів визначається змістом програми, місця і об'єкта спостережень, а також від віку школярів і нагромадженого ними досвіду.

Враховуючи конкретність мислення і невеликий досвід молодших школярів, треба ознайомлення їх з рослинами робити якомога наочнішими. Проводять спостереження безпосередньо в природі, що допомагає закріпити знання.

Вивчення педагогічної літератури [1; 40; 49] показало, що урок-екскурсія – особливий вид навчальних занять, що проводяться безпосередньо в природі. Вона допомагають значно глибше вивчити різноманітність явищ і об'єктів природи, закріплення знань і понять, розвиває в учнів інтерес і навички до вивчення природи свого краю. Виховне значення екскурсій полягає в тому, що вони сприяють формуванню бережливого ставлення до природи, раціонального використання природних багатств. Основним методом пізнання на уроці-екскурсії - є спостереження за об'єктами та явищами природи.

Важливе значення у формуванні природничих знань, має метод спостереження. В.О. Сухомлинський вважав, що "із спостережень не тільки черпаються знання, - у спостереженнях знання живуть...", вони "необхідні дитині, як сонце, повітря й волога необхідні рослині"[53].

У працях Т.М. Бабайри [3], Л.К. Нарочної [35] та ін. підкреслюється, що уроки-екскурсії бувають: однотемні, багатотемні, багатопредметні; вступні, поточні та підсумкові.

Кожен вид уроку-екскурсії має окрему макроструктуру. Основним етапом підсумкового уроку-екскурсії є систематизація та застосування засвоєних знань [3; 6, с.16-20; 28].

На уроках із курсу «Я досліджую світ» учні дістають певну суму знань. При цьому вчитель використовує методи: спостереження, проведення дослідів, ігор та практичних робіт.

Застосування наочності - є обов'язкова умова міцного засвоєння знань учнями. Під час застосування наочних методів джерелом інформації стають досліді, живі об'єкти, кінофільми, таблиці.

Застосування наочних методів — розвивати мислення учнів.

До наочних методів належить демонстрування дослідів, натуральних об'єктів, зображувальних посібників.

Пізнання навколишнього світу розпочинається із нагромадження чуттєвого досвіду. Наочно-чуттєву основу засвоєння забезпечують спостереження.

Як зазначають Т.М. Байбара, О.А. Біда, Ф. С.Кисельов, «спостереження -

це свідомо організоване сприймання предметів і явищ навколишньої дійсності, спрямоване на виявлення істотних ознак, причинно-наслідкових зв'язків у природі» [3; 10; 28]. За допомогою спостережень виявляються певні закономірності в навколишній дійсності.

Під час спостереження в учнів спочатку складається цілісне уявлення про об'єкт, потім вивчення його частин, за допомогою аналізаторів.

Проте, як стверджують Т.М. Байбара [2], О.А. Біда [4], Г. П. Пустовіт [46], З. Редзинець [47] та ін., не всі ознаки предметів та явищ безпосередньо сприймаються, і вимагає проведення дослідів і практичних робіт.

О.А. Біда, В.М. Пакулова та ін. методисти, стверджують, якщо у процесі спостереження сприймаються тільки зовнішні ознаки об'єктів, то за допомогою дослідів відбувається більш глибоке пізнання [4].

Отже, практичні дії виступають необхідною умовою отримання знань про об'єкт. Без оволодіння ними суб'єкт не може виконати дослід.

На основі аналізу літератури ми дійшли висновку, що формування знань про рослинний світ у молодших школярів відбуватись краще за умов: включенням прийомів, які сприяють розвитку логічного мислення школярів, допитливості, бажання пізнавати рослинний світ; активністю учнів. Доцільність проводити предметні уроки у процесі вивчення рослин дослідів, спостережень, проведення практичних робіт, використання наочних засобів навчання.

Таким чином, при засвоєнні знань і понять в курсі «Я досліджую світ» основними методами і прийомами під час ознайомлення з рослинним розмаїттям є: предметні уроки, спостереження, екскурсії, праця в природі.

РОЗДІЛ II. РОБОТА ВЧИТЕЛЯ З ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОСЛИННОГО СВІТУ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ"

2.1. Знання про рослини в програмі та підручниках із курсу "Я досліджую світ" для 3 класу

Аналіз програм для третіх класів початкової школи [40] показав, що курс "Я досліджую світ" розширює елементарні знання про рослини, які вони отримали у 1-2 класі. виховується любов до природи рідного краю, та необхідність турботи про рослини. Зміст програми для 3-го класу складають уявлення і поняття, що розкривають, на доступному для дітей рівні.

У програмі [40] з вивчення рослин як компоненту змісту курсу "Я досліджую світ" у 3 класі є елементарні ботанічні знання – про будову рослин, їхні життєві процеси – живлення, дихання, ріст, розмноження, пристосування до умов існування, взаємозв'язки з навколишнім середовищем, різноманітність, угруповання і поширення, значення в житті людини і в природі, охорону рослин. Знання про рослини, які третьокласники повинні засвоїти відображені на схемі 1.1. (див. Дод. А)

У змісті підручників (Т.Г. Гільберг, Т.В. Сак, І.В. Грущинська) ознайомленню з рослинами присвячується Тема 5 «Рослини. Тварини і їх середовище життя» [12; 13].

Викладу матеріалу іде від загального до конкретного, від сутності загальних понять, зв'язків, закономірностей, способів діяльності — до їх конкретизації.

Аналіз змісту програми показав, що вивчення рослин як компонента живої природи, розглядаються на прикладі квіткових рослин, бо вони постійно оточують школярів у їхньому повсякденному житті, є найбільш доступні для спостереження за ними. Квіткові рослини є прекрасним об'єктом для

естетичного і екологічного виховання учнів початкової школи.

Успіх засвоєння учнями різних знань про рослини залежить від роботи вчителя над їх формуванням.

Основною формою навчання є урок, що має різні структури залежно від дидактичної мети, характеру матеріалу, котрий потрібно запам'ятати [22; 45; 46].

Щоб учні добре запам'ятали матеріал він повинен бути привабливим, подаватись у звичній для учнів формі, викликати позитивні емоції. А щоб школярі запам'ятали нові поняття, необхідно організувати повторення, здійснювати контроль вивченого, формувати навчальні мотиви.

Як зазначають Т. Байбара, Л.К. Нарочна та ін. вчені, вчитель має можливість послідовно проводити формування відповідних уявлень і понять про об'єкти природи [32; 33].

У методиці природознавства виділяють також специфічні уроки: предметний урок і урок-екскурсія.

За визначенням Л. К. Нарочна, «під предметним уроком розуміють урок, коли діти працюють з предметом, який вивчається, а не з його зображенням» Об'єктом вивчення на предметному уроці може бути реально існуючий предмет. Зокрема, при вивченні рослин надають перевагу живим рослинам, або гербарію рослин» [36].

Ф.С. Кисельов звертає увагу на те, що більшість предметних уроків доцільно проводити після екскурсій, під час яких учні мають можливість ознайомитися з предметом або явищем у природному середовищі, спостерігати його зв'язок з іншими предметами або явищами [28].

Предметний урок за дидактичною суттю є комбінованим уроком.

Вимоги щодо рівня знань про рослини зростають із класу в клас (див. Дод. А - таблиця 1.1.).

Н.Ф. Яришева зазначає, що рослини оточують нас скрізь. Це цікаві для школярів об'єкти. Важливо, щоб вчитель зміг викликати у школярів емоційні переживання, сформував інтерес до них [56]. Рослинам належить унікальна

планетарна роль. Вони за допомогою фотосинтезу створюють органічні речовини з неорганічних і виділяють кисень, необхідний для дихання [56]. Утворюють родючий ґрунт, кам'яне вугілля і торф. Важлива роль зелених рослин у поглинанні шуму, визначенні погоди тощо.

Рослини виділяють в повітря (атмосферу) велику кількість речовин, які згубно діють на збудників хвороб, допомагають у боротьбі з ерозією, впливають на клімат [34]. Рослини використовують в їжу всі організми, у тому числі людини.

З льону і бавовни людина одержує тканини. Сировину рослин використовують для народного господарства тощо.

Неоціненне значення рослин мають рослини в житті людини як джерело естетичних вражень[56].

Особливо важливо на доступному матеріалі показати дітям значення рослин у покращенні повітря, ґрунту. Слід навчити дітей розуміти значення рослин в природі та житті людини [34; 56]. Показати роль рослин у діяльності людини: задоволення потреб у їжі, виготовленні одягу, будівництві житла, лікуванні, можливості орієнтування у часі, просторі, зміні погоди, роль рослин у сприйнятті прекрасного і відтворення його у мистецтві, побуті. А також передбачено формування в учнів уміння вести спостереження за сезонними змінами рослин у природі.

Проаналізуємо підручники [15; 16] для учнів 3 класу, щоб з'ясувати, як розкриваються знання про рослини в їх змісті.

Кількісні дані компонентів у підручниках «Я досліджую світ» для учнів 3 класів представлено у таблиці 2.1. (див. Дод. Б)

Вважаємо, що у підручниках достатньо текстів, ілюстрацій і завдань, спрямованих на формування в учнів знань про рослини.

У програмі для третього класу передбачено проведення екскурсії з ознайомлення:

- з різноманітністю рослин природі,
- з пристосуванням рослин до різних умов життя;

- передбачено проведення дослідів: із визначення умов росту і розвитку рослин; вплив різних умов життя на ріст і розвиток рослин.

Учень повинен вміти проводити дослід. Є перелік практичних робіт, які необхідно провести під час вивчення теми "Рослини. Тварини і їх середовище існування" під час вивчення рослин в курсі «Я досліджую світ».

Усі програми ознайомлення з навколишнім світом передбачають ознайомлення дітей з дикорослими рослинами природних і штучних рослинних угруповань (дикорослі дерева, кущі, трав'янисті рослини лісів, лук, степів; бур'яни, придорожні рослини).

За Г.М Кузменко, знання про рослини пропонується давати в такій послідовності [28].

Царство Рослин.

- Будова рослин. Умови життя рослин.
- Етапи життя рослин. Дихання і живлення рослин.
- Види рослин. Види рослин за різноманітністю стебел. Види рослин за тривалістю життя.
- Види рослин за різноманітністю листків. Види рослин за умовами росту.
- Культурні та дикорослі рослини
- Види рослин за пристосуванням до умов життя.
- Розмноження рослин. (Вегетативне та насіннєве розмноження).
- Різноманітність плодів і насіння.
- Природні угруповання.
- Ліс його значення
- Луки, їх значення [28, с. 69 – 91].

Таким чином, після проведення аналізу змісту програм і підручників з курсу "Я досліджую світ", з'ясовано, що у процесі вивчення молодшими школярами рослин необхідно проводити дослід, спостереження, практичні роботи.

2.2. Методика формування знань про рослинний світ молодшими школярами під час вивчення в курсу "Я досліджую світ"

Для з'ясування стану вивчення рослинного світу у шкільній практиці проводився констатувальний експеримент. Він передбачав вивчення досвіду вчителів з реалізації даного питання.

Дослідження виконувалось у 3 етапи.

На першому етапі проводиться така робота:

1. Вивчення роботи вчителів. Основними методами дослідження були бесіди з вчителями, аналіз конспектів уроків вчителів та спостереження за навчально-виховним процесом. Під час бесіди ми намагались отримати відповіді на наступне питання: Які труднощі вони відчують у процесі засвоєння знань про різноманітність рослинного світу. Як і під час яких форм роботи вчителі ознайомлення молодших школярів з рослинами? При вивченні яких тем?

Аналіз календарного планування вчителів з курсу «Я досліджую світ», конспектів уроків показав, що основний вид роботи – це комбінований урок.

Аналіз відповідей вчителів показав, що вони розуміють необхідність такої роботи докладають багато зусиль, щоб надати знання про рослини, але не використовують цей матеріал систематично.

На це є й суб'єктивні причини - недостатньо методичних рекомендацій щодо проведення такої роботи.

Недоліками у роботі вчителів є:

- нецілеспрямований процес формування знань, що відбувається стихійно.
- Переважання на уроці словесних методів.
- Вивчення матеріалу про різноманітність рослин зводиться до механічного запам'ятовування, переказування текстів, перемальовування малюнків із підручника.

Стан роботи вчителів з проблеми дослідження засвідчив про необхідність

удосконалення процесу навчання.

II. Для визначення рівня знань про рослинний світ у школярів було взято учнів двох 3-х класів. 3-А – був контрольним класом, де робота буде проходити за традиційною методикою, та 3-Б – експериментальний, де буде впроваджуватись методика роботи з ознайомленням учнів з різноманітністю рослинного світу.

Визначення наявного рівня знань дітей про рослини, ми провели за запитаннями:

1. Які рослини ростуть на пришкольній ділянці?
2. Назвіть (по 3) рослини культурні та дикорослі.
3. Назвіть (по 2) рослини поля, луку, лісу.
4. Назвіть лікарські рослини

Результати проведеної роботи приведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати визначення рівнів сформованості знань про рослинний світ у дітей (початок роботи)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього (%)	Кількість	Всього(%)
Високий	1	3,8	2	4,2
Середній	13	46,4	12	50
Низький	14	50,0	11	45,8

На основі отриманих даних можемо констатувати, що результати в контрольному та експериментальному класах майже однакові.

Перед нами постало завдання знайти шляхи удосконалити та розширити роботу з формування знань молодшими школярами під час ознайомлення з рослинним світом.

Ми запропонували методику роботи, яка здійснювалася у межах діючої у

шкільних (навчальних) закладах України програми “Я досліджую світ ” (2018), у якій ставлення до природи (рослин) розкривається через її універсальність, що визначається естетичною, пізнавальною, моральною значущістю для людини, для цього треба знати рослини і поняття про них.

Ми склали перспективний план, який містить в собі заняття, екскурсії, проведення дослідів з рослинами, розгляд ілюстрацій, бесіди, дидактичні ігри, тренінги тощо.

Методика роботи проходила в експериментальному класі (в контрольному класі робота проводилася традиційно).

Заплановані нами різноманітні форми та методи роботи з учнями передбачали уточнення, вдосконалення та підвищення знань дітей про рослини, а саме їх особливості будови, способи розмноження, значення в природі та житті людини та інші властивості.

Для спостережень слід пропонувати насамперед об’єкти, найхарактерніші для певної місцевості і які відповідають інтересам дітей.

Для розробки і конкретизації плану кожної екскурсії вчителю заздалегідь слід оглянути місце екскурсії (на предмет техніки безпеки в природі та виявити стан тих об’єктів, що будуть предметом спостереження), уточнити обсяг знань для засвоєння, сформулювати питання, підготувати цікаву інформацію, вірші, загадки, які доцільно використовувати під час підведення підсумків.

Ознайомлення з різноманіттям рослин рідної природи, під час екскурсій, є важливим засобом екологічного виховання молодших школярів. Значну роль у цьому відіграє емоційна чутливість вчителя, уміння доступно донести її до дітей, прищепити почуття гуманного ставлення до рослин.

Основна частина екскурсії – колективне спостереження за окремими рослинами. До них належать: подорожник, кульбаба, ромашка, спориш, калачики, подорожник, кропива, деревій, лопух, грицики, цикорій, тощо.

Плануються різноманітні форми та методи роботи з учнями, що передбачають уточнення знань про придорожні рослини; особливості будови, способи розмноження, значення в природі та житті людини тощо.

Для спостережень обирають 3-5 рослин.

Учням треба мати зошит або нотатник, олівець (щоб записувати результати спостережень).

Пояснити, що час наступлення фази розвитку рахують, коли з 5 рослин вона настає у 2-3 рослин. Записують (замальовують) простим олівцем або можна сфотографувати.

Спостереження не повинно бути стихійним, слід доцільно дотримуватися певної схеми.

Під час екскурсії вчитель читає вірші про природу, рослини, загадує загадки. Ознайомлює з народними прислів'ями, прикметами, без сумніву, посилює враження школярів.

Наведемо фрагменти уроку-екскурсії, на якому була реалізована наша методика з проблеми дослідження.

Загальна тема: Різноманітність рослинного світу

Тема уроку-екскурсії: Дерева, кущі, трав'янисті рослини

I. Організація класу. Підготовка до екскурсії в парк. Нагадуємо правила поведінки в природі

II. Повідомлення мети екскурсії. Ознайомитися з істотними ознаками дерев, кущів, трав'янистих рослин, хвойних та листяних дерев та кущів, навчитися впізнавати рослини.

1. Розгляньте квіткові (вишня) та хвойні (сосна) рослини і порівняйте. Що спільного? (Це дерева, мають 1 дерев'янистий стовбур).

2. Що відмінного? (форма листків; у вишні є плоди, квітки, а у сосни - шишки). Уважно розглянути ці рослини. Розповісти, що у квіткових рослин листки широкі, є квітки і плоди восени рослини скидають листя - це листопадні дерева). У хвойних є шишки з насінням, за допомогою насіння вони розмножуються); мають вузькі голчасті листки – хвоїнки (живуть декілька років і поступово опадають).

3. Завдання учням. Знайдіть в парку ще квіткові та хвойні рослини. (Вчитель допомагає назвати рослини)

4. Розглянь шишки ялини і сосни. Що утворюється у шишках? (Насіння).

5. Розглянь гілочки з плодами вишні, глоду і шипшини. Де міститься насіння у квіткових рослин? (Всередині плоду).

6. Зроби висновок про істотні ознаки квіткових і хвойних рослин. Порівняти їх за стеблом, шириною листя. Чим вони подібні між собою? Чим відрізняються?

Спільними ознаками є те, що це — дерева. У них є корінь, стовбур, листя. Відрізняються вони тим, що у клена листки широкі, а у ялини — вузькі, схожі на голки — хвоїнки.

Підкреслити, що за зовнішнім виглядом та будовою листків дерева поділяються на листяні та хвойні. У листяних дерев листя широке, а у хвойних — вузьке. Воно схоже на голки і називається хвоєю. Листяні дерева кожної осені скидають листя, а хвоїнки на хвойних деревах тримаються по декілька років і опадають не одночасно. Тому хвойні дерева цілий рік зелені. Лише у модринах восени опадає вся хвоя.

Розгляньте бузок і ялівець. Порівняйте їх. Чим вони подібні між собою? Чим відрізняються? Зверніть увагу на стебло, листки. Порівняй їхні листки за розмірами.

Спільними ознаками є те, що це — кущі. У них є корінь, кілька дерев'янистих стебел, листя. Відрізняються тим, що у бузку листки широкі, а у ялівця — вузькі, схожі на голки.

За зовнішнім виглядом та будовою листя тощо, кущі як і дерева, поділяються на листяні і хвойні. У листяних кущів листя широке, а у хвойних — вузьке (хвоя). Як і дерева, листяні кущі кожної осені скидають листки, а хвойні кущі вічнозелені. (Висновок: Кущі бувають листопадні і хвойні. Дерева і кущі живуть багато років, тому їх називають багаторічними рослинами).

З метою формування уявлень про однорічні та багаторічні трав'янисті рослини проходить у вигляді бесіди з елементами розповіді та прикладів.

Не буває трав'янистих хвойних рослин, пояснити чому?

Серед різноманіття рослинного світу є ще однорічні та багаторічні трав'янисті рослини. Розглянути особливості їх будови (із рослин що ростуть у парку).

Крім того, у багаторічних трав'янистих рослин є кореневище, цибулини або бульби з накопиченими поживними речовинами. Багаторічних рослин у природі дуже багато. Цибулини є у тюльпана, часнику, цибулі, нарциса, гладіолуса. Кореневище є у конвалії, півників, кропиви, пирію, осоту, щавлю. Бульби є у топінамбуру, картоплі. (Висновок: Трав'янисті рослини є однорічними, дворічними і багаторічними).

Що б підтримувати увагу та зацікавити дітей під час екскурсій (в парк, ліс) звертаємо увагу на красоту рослин, їх значення в природі тощо.

Використовуємо цікаву інформацію.

В Україні особливою шаною і популярністю користувалися такі дерева, як дуб, береза, тополь, явір, верба, липа, ялина, клен та кущі калини, ліщини тощо.

За допомогою рослин можна навчити дітей прогнозувати яка буде погода. Наприклад. «Дуб раніше від ясена листки розпустить — на сухе літо» тощо.

Краса є велика правда природи. І тому на екскурсії слід показати дітям пам'ятники навколишньої природи: дерева довгожителі, рідкісні рослини і різноманітні квіти, навчити їх розрізняти трави, породи і назви дерев, а якщо такої можливості немає — в класі, (після проведення екскурсії) продемонструвати слайди з кольоровим зображенням цих витворів природи. Дуже ефективно впливають на дітей і міфологічні легенди.

III. Підсумки екскурсії. Що нового ви дізналися на екскурсії? (Відповіді учнів). Ще раз закріпити назви рослин, з якими ознайомились на екскурсії, та чим вони відрізняються одна від одної.

IV. Завдання додому. Опрацювати статі у підручнику [12] з теми: Хвойні та Квіткові рослини на с. 79 дати відповіді на запитання після статті. Виконати завдання в зошиті з друкованою основою з цієї теми: Хвойні та квіткові рослини с.79, мал.60.

У підручнику [13] з теми: Різноманітність квіткових рослин с.86. Тема: Які

рослини називаються Хвойними? (с.88-89)

На закріплення знань заповнити таблицю 1.

Поділити рослини на групи за життєвою формою.

Наприклад: Перелічені рослини поділіть на групи і заповніть таблицю 1.

(Калина, тополя, кульбаба, сосна, пирій, береза, горох, малина, овес, бузок, верба, шипшина, ялина).

Таблиця 1.

Групи рослин	Представники
1.	
2.	
3.	

З метою формування уявлення про рід і вид рослин, можна провести практичну роботу.

Тема уроку: Різноманітність рослинного світу. Уявлення про рід і вид рослин.

Метою практичної роботи: є формування вміння розрізняти рослини та застосовувати набуті знання в інших ситуаціях.

Бесіда з елементами розповіді з метою формування уявлення про види рослин та їх різноманітність.

Розгляньте рослини, зображені у підручнику. Прочитайте, як вони називаються. (Ромашка лікарська, ромашка без'язичкова, ромашка непахуча). Порівняйте ці рослини. Чи схожі вони? Чим? (Усі рослини мають квіти з білими пелюстками, розсічені листки, прямостоячі стебла)

Оскільки ці рослини схожі між собою, то у їх назві є спільне слово - "ромашка". Чи відрізняються ромашки між собою? (Ромашки відрізняються формою квітів, розміром і формою листків тощо)

Оскільки ці рослини відрізняються між собою, то друге слово у назві буде різне. Це слово вказує вид ромашки — "лікарська", "без'язичкова", "непахуча". Назва виду є власним «ім'ям» рослини, і тому воно стоїть на другому місці.

Рослини різних видів відрізняються між собою, а рослини одного виду схожі між собою.

Висновок. Всього на Землі налічується близько 500 тис. видів рослин. Щоб розрізняти ці рослини вчені присвоїли їм назви, які складаються з двох слів.

Друге слово є саме назвою виду рослини.

Проводиться робота на застосування отриманих знань у нових ситуаціях.

Розгляньте кімнатні рослини.

Назвіть їх (Відповіді школярів. Якщо вони не всі назви рослин знають, вчитель допомагає назвати кімнатні рослин).

Запитання. Чи є серед них рослини одного виду? Які? Доведіть.

Закріплення знань, умінь і навичок учнів.

Вчитель показує рослину (на малюнках, листівках тощо) та пропонує знайти цю рослину серед кімнатних рослин і описати за поданим планом (який заздалегідь записаний на дошці): назв рослини, її зовнішні ознаки (розміри і розташування стебла; розміри і форма листків; розміри, форма і колір квітів

Для прикладу опишемо наступна екскурсія з теми «Різноманітність рослинного світу».

Різноманітність рослинного світу. Придорожні рослини

Щоб зацікавити школярів темою екскурсії повідомляється цікава інформація про те, що уздовж дороги ростуть зовсім непримітні рослини, на які ми інколи не звертаємо уваги. Вони чудово пристосувалися до свого середовища проживання, їх значення дуже велике. Придорожні рослини володіють характерними пристосуваннями, що дозволяють їм порівняно безболісно переносити сильне ущільнення ґрунту, нестачу вологи тощо. Вони не дають підніматися дорожньому пилу. Насіння їх переносяться разом з дорожнім брудом, прилипає до коліс транспорту, поширюються за допомогою тварин, слугує кормом для птахів (В. Маршицька, 2003: 7-9).

Вислухавши відповіді школярів, учитель узагальнює. Серед придорожніх рослин багато видів – бур'яни (спориш, грицики, подорожник, кульбаба); медоносні рослини (конюшина, лопух, гусяча лапка); рослини – космополіти

(подорожник, спориш, грицики); лікарські рослини (буркун, кропива, грицики, подорожник, ромашка та ін.). Обов'язково акцентувати увагу школярів на те, що з метою лікування придорожні рослини не збираються, тому що вони накопичують важкі метали з вихлопних газів автомашин і стають отруйними.

Під час колективного спостереження надаються цікаві відомості (загальна характеристика тощо) про об'єкт спостереження. Наприклад:

Ромашка без'язичкова — однорічна, дуже ароматична рослина. На пасовищах поїдається тваринами, але надає молоку неприємного запаху. У посівах — надокучливий бур'ян. Крім медицини, використовується у парфумерному, порцеляновому виробництвах тощо (Г. К. Смик., 1978: 137).

Художній опис уже відомих дітям рослин робить сприйняття яскравішим, викликає інтерес до спостереження.

Повідомити, що серед придорожніх рослин є рослини-синоптики (кульбаба, цикорій, берізка польова). Якщо ці квіти закрили пелюстки, хоча небо чисте, — буде дощ). Використання представників місцевої флори для фенологічних спостережень відкриває великі можливості здійснення природоохоронної роботи.

Фенологія — наука про сезонні зміни в природі, що допомагає в складанні календарів природи, визначає строки збору лікарських і сільськогосподарських рослин тощо. Наприклад, початок цвітіння кульбаби — кращий термін для посадки ранньої картоплі.

У процесі екскурсій молодші школярі підводяться поступово до виявлення і розуміння найбільш важливих зв'язків і залежностей у живій і неживій природі.

Для кращого пізнання рослинного світу на екскурсії організовують різноманітну практичну діяльність, що вимагає певних знань і умінь.

Наприклад, зібрати для гербарію по одній бур'янистій рослині, насіння для підгодівлі взимку птахів), це розвиває почуття відповідальності за доручену справу. Обов'язково нагадати правила збору рослин.

Помилково думати, що дітям достатньо показати об'єкт природи з числа

живих організмів, пояснити у доступній формі те чи інше поняття, як воно зразу буде зрозуміле і засвоєне. Поняття треба закріплювати.

На закріплення знань та понять про придорожні рослини можна провести будь-яку рухливу гру. Але гру краще провести на шкільному подвірні (дотримуватись техніки безпеки – неможна гратись біля доріг, де багато машин тощо).

Використання в роботі з дітьми легенд, прислів'їв, загадок, ігор, окрім кращого засвоєння понять сприяє розширенню екологічних знань та норм поведінки в природі. Вони сприяють формуванню в дітей уявлень про цілісність природи, побудовані за принципом розкриття причинно-наслідкових зв'язків, а саме: назва дії – повідомлення її наслідків. Наприклад, як багато птиць, не буде гусениць, комах-шкідників на рослинах тощо. Аналогічні міркування знаходимо в працях Т. М. Байбара та ін. (Т. М. Байбара, 1998).

Наприкінці екскурсії підводяться підсумки. Відзначаються, які нові знання одержали школярі, який емоційний стан від екскурсії вони отримали тощо. Задати запитання: Що нового ви дізналися на екскурсії?

Як називаються рослини, що ростуть в природі та за якими ніхто не доглядає? (Дикорослі). Які придорожні рослини вам запам'ятались? Чому вони називаються придорожніми? Де їх можна побачити? Яке їх значення в природі та для людей? Як до них треба ставитись?

Які умови зростання придорожніх рослин? Чому люди засмічують придорожні території? Чи належать придорожні рослини до рідкісних або зникаючих? (Ні). Чи потрібно охороняти придорожні рослини? Чому? Що ми можемо зробити для збереження рослин?

Після екскурсії проведення інтегрованих занять передбачає використання наочності: гербарних зразків придорожніх рослин; показ кінофільмів та ілюстрацій; читання розповідей про бережливе ставлення до рослин тощо.

Під час такої роботи акцентується увага молодших школярів на тому, що придорожні рослини належать до живої природи, тобто вони народжуються, живляться, дихають, ростуть, розвиваються, розмножуються та, нажаль,

вмирають. Такі знання важливі, бо молодші школярі іноді рослини відносять до неживої природи, пояснюючи це тим, що ті не рухаються.

Проведена робота сприятиме формуванню знань школярів про різноманітність рослинного світу.

Учні свої спостереження за природою фіксують у «Календар природи».

Закріплення знань учнів про придорожні рослини можна провести в класі за допомогою гри «Хто швидше відшукає рослину». Мета: вчити дітей знаходити придорожні рослини за їх назвою, вміти розрізняти їх між собою і описувати за зовнішнім виглядом.

Для гри ми підготували зображення рослин і розмістили їх у різних кутках класу. Дітям було цікаво знаходити потрібні рослини, описувати їх зовнішній вигляд. Вони складали за ілюстраціями розповіді – описи. Це сприяло кращому засвоєнню знань про придорожні рослини.

За такою схемою ми ознайомлюємо школярів з іншими рослинами.

Під час ознайомлення з різноманітністю рослин велика увага приділяється використанню проблемних завдань-ситуацій. Зразки народної мудрості, народні прислів'я і приказки, допомагають дітям глибше зрозуміти те чи інше явище, розвивають спостережливість, пам'ять. Вони змушують дітей замислитися над станом природи, спонукають турбуватися про неї.

Гра (на закріплення знань про рослинний світ). Вчитель. Як називаються дерева, які навесні вдягаються в листя, а восени скидають його? (Листяні). Назвіть їх. (Береза, клен, каштан, дуб, тополя...). А як називаються дерева, які не скидають свого зеленого вбрання? (Хвойні). Назвіть їх. (Сосна, ялина, туя, кедр, смерека, модрина). Пригадайте дерева, які ростуть на пришкільній ділянці нашого. Назвіть придорожні рослини. (Учні називають).

Знання про навколишній світ діти отримують і за допомогою ігор. Рішення ігрових завдань за допомогою предметних дій набуває форму застосування усе більш узагальнених ігрових способів знання дійсності.

Показником ефективного засвоєння третьокласниками знань про рослини був рівень навчальних досягнень учнів.

Упродовж експериментального дослідження проводили опитування учнів на уроках, контрольний зріз знань у формі письмового завдання. Основу якого становив програмовий матеріал із курсу «Я досліджую світ» з розділу "Рослини. Тварини і їх середовище існування."

Критеріями оцінювання були якість виконання учнями завдань (правильність та повнота відповіді).

Підсумкова письмова контрольна робота

Випишіть у зошит назви: а) листяних дерев і кущів; б) хвойних дерев і кущів; г) трав'янистих рослин.

Запропонувати, наприклад, такі назви рослин: Тополя, сосна, горох, модрина, береза, ялина, ялівець, тис, калина, смородина, картопля, калина, бузок, подорожник.

Які хвойні дерева і кущі ростуть в наших лісах? (Ялина, сосна, модрина, ялівець.)

Чим цінна деревина модрини? (Стійка проти гнилизни, тому застосовується для підводних споруд, в суднобудуванні, у виробництві літаків, в машинобудуванні.)

Чому у сосни нижні гілки відмирають, а у ялини немає? (Сосна — світлолюбне дерево).

Чому загинув ліс, коли вирубали старі дуплисті дерева? (У дуплах старих дерев гніздяться птахи, живуть кажани, що поїдають небезпечних для лісу комах.)

Яку роль верби, що росте по берегах річки? (Своїм корінням верба зміцнює берег, захищає водоймище від зайвого випару.)

Яке дерево цвіте пізніше за усіх? (Липа. Цвіте влітку.)

Яку рослину називають північною мімозою? (Кислицю. За те, що від яскравих сонячних променів, від краплі дощу листочки складаються і «в'януть», як у мімози сором'язливої.)

Назва якої отруйної рослини лісу пов'язана з назвою птаха? Звіра? (Вороняче око. Вовче лико.)

Яку ягоду називають північним гранатом? (Костяницю.)

Чому сторінки Червоної книги мають різний колір?

Як ми можемо допомогти у збереженні рослин?

Результати експериментального дослідження

Результати досягнень учнями рівня знань відображені у таблиці 2.1. (Див. Додаток В)

Порівняння результатів засвоєння молодшими школярами знань про різноманітність рослинного світу в експериментальному і контрольному класах показало, що в експериментальному класі кількість учнів із високим і середнім рівнем знань вища. Кількість учнів, що виявили низькій рівень знань у експериментальному класі менша, ніж у контрольному.

Кількісний та якісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про те, що розроблена нами методика з формування знань у молодших школярів про рослинний з курсу «Я досліджую світ» у третьому класі сприяє ефективному засвоєнню учнями знань.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки:

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження показав, що науковці різних епох надавали великого значення природі як могутньому засобу виховання підростаючого покоління.

1. З'ясовано, що курс «Я досліджую світ» є інтегрованим предметом, представлений системою узагальнених знань про природу.

2. Виявлено, що компонентом змісту курсу "Я досліджую світ" є елементарні ботанічні знання.

Знання про рослини засвоюються молодшими школярами у формі уявлень і понять. Основною формою знань є поняття, узагальнена форма відображення у свідомості людини навколишньої дійсності.

Поняття не залишаються незмінними, вони розвиваючись, стають багатшими і конкретнішими. Правильні уявлення та поняття формуються внаслідок цілеспрямованої дії усієї системи навчання, що і має здійснювати вчитель у процесі навчання.

Будь-яке поняття як узагальнене знання не можна просто завчити, воно формується в процесі тривалої роботи учнів над відповідним змістом, який підбирає вчитель. Але перш, чим знання (поняття) почне розвиватися, воно повинно бути сформованим.

Вивчення рослин як компонента живої природи, розглядаються в початковій школі на прикладі квіткових рослин. Це пояснюється насамперед дидактичними принципами доступності, наочності і вивчення від відомого до невідомого, оскільки саме квіткові рослини постійно оточують дітей у їхньому повсякденному житті, є найбільш доступні для спостереження учнями, з ними можна ставити досліди і доглядати за ними.

3. Для формування знань про різноманітність рослинного світу особливого значення набуває і набувають: урок-екскурсія, предметний урок, дослідна

робота.

Екскурсії допомагають значно глибше і повніше вивчити різноманітність об'єктів природи, встановити зв'язки рослин із навколишнім середовищем і умовами існування, закріпити набуті знання.

Застосовуючи різноманітні методи і засоби навчання, вчитель має можливість послідовно проводити формування відповідних уявлень і понять про рослинні об'єкти.

У процесі ознайомлення дітей із рослинним світом, вчителі використовують різні методи: наочні (спостереження, демонстрація фільмів, картини); практичні (ігровий метод, праця); елементарні (досліди); словесні (розповіді читання художніх творів, бесіди). Різноманітні засоби: малюнки, плакати, фотографії, таблиці, листівки, муляжі, гербарії рослин; платівки, касети, відеозаписи.

4. Свідомо організоване сприймання предметів і явищ навколишньої дійсності, спрямоване на виявлення істотних ознак, причинно-наслідкових зв'язків у природі. Діяльність вчителя в організації спостережень полягає в тому, що він організовує, стимулює, здійснює поточний контроль, за планомірним сприйманням школярами об'єктів природи.

5. Аналіз шкільної практики організації вивчення молодшими школярами рослин показав, що більшість учителів не приділяє належної уваги проведенню спостережень за рослинами під час екскурсій.

6. Розроблено методiku ознайомлення молодших школярів із рослинним світом у 3 класі (на основі визначених нами критеріїв забезпечувати формування уявлень, понять про рослини; спрямовуватись на розвиток інтересу, довільної уваги, спостережливості учнів; передбачати формування умінь спостерігати, виділяти істотні ознаки, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, доводити; бути доступними для учнів третього класу; бути різноманітними.

Систематичне ознайомлення з рослинами (як складовою природи) підводить дітей до узагальнень, на основі яких формуються поняття, основи

майбутнього світогляду.

Підвищення рівня знань дітей про рослинний світ, активізує пізнавальний інтерес до нього. Важливо вчасно використати цю вікову особливість учнів для організації процесу їх взаємодії з рослинним світом та його охорони.

7. У педагогічному експерименті доведено ефективність розробленої методики ознайомлення молодших школярів 3 класу із різноманітністю рослинного світу. Але проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми та буде продовжена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аквилева Г.Н., Клепина З.А. Методика преподавания естествознания в начальной школе: Учеб. для студ. учреж. сред. проф. образования пед. профиля.- М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004 - 240 с.
2. Байбара Т. Спостереження у процесі навчання природознавства // Початкова школа. - 2000. -№6.-с. 11-15.
3. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. - К.: Веселка, 1998.- 334с.
4. Біда О.А. Формування природничих понять// Початкова школа. - 2000. - №7.- С.23-25.
5. Н.М. Бібік, Г.П.Бондарчук. НУШ Підручник «Я досліджую світ» 3 кл., Ч.І.,- Харків, 2020 (електронна версія підручника)
6. Белікова А., Самсика Т. Навчальні екскурсії з природознавства у 1-4 класах //Початкова школа. - 2004. - №9. - с.16-20.
7. Блонский П.П. Психология доказывания и ее особенности у детей // Вопросы психологии. - 1964. - № 3. - С.40-54.
8. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.А. Психология усвоения знаний в школе. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. - 347 с.
9. Бутріт В. Ігрові завдання з природознавства. Тема "Рослини"//Початкова освіта. - 2004. - №9. - с. 21-23.
10. Бондар С.П. Аналогія як засіб організації пізнавальної діяльності учнів
11. Варакута О. Технологія формування природничих понять у молодших школярів// Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, 2001.-№5.- С.81-88.
12. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник /О.В. Скрипниченко, Л.В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.- К.: Просвіта, 2001. - 416 с.

13. О.В. Волощенко, О.П.Козак, Г. Остапенко. електронний підручник «Я досліджую світ» для 3 класу. Рекомендовано МОН України (наказ від 21.02.2020 р. № 271) НУШ (нова українська школа)
14. Герд А.Я. Избранные педагогические труды / Под ред. Б.Е. Райкова. - М.: АПН СССР, 1953. – 192с.
15. Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак. Природознавство: підр. Для загальноосвіт. навч. закл.: 1-й кл. / Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак. – 2-ге вид.- – К.: Генеза, 2013. – 112 с. ISBN 978-966-11-0141-7
16. І.В.Грущинська. Природознавство: підруч. для 1 кл. /І.В.Грущинська. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.– 122 с.: іл. ISBN 078 - 617-656-096 -8
17. Данилов М.А. Подготовка учащихся к активному восприятию новых знаний // Советская педагогика. - 1947. - № 8. - С.56-65.
18. Данилов М.А., Есипов Б.П. Дидактика / Под общей ред. Б.П. Есипова. - М.: Изд-во АПН, 1957. - 520 с.
19. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей // Избранные педагогические сочинения / Под общ. ред. Е.Н. Мединского. - М.: Учпедгиз, 1956. - С.53-212.
20. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2006. – №2 (338). – С. 8-31.
21. Жаркова Л., Мечник Л. Керівництво процесом формування у молодших школярів природничих знань дієво практичного характеру// Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, 2004. - №2. - с. 45-50.
22. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. - М.: Педагогика, 1987. - 160 с.
23. Занков Л.В. Опыт исследования взаимодействия слова и наглядности в обучении. - М.: Просвещение, 1954. - 170 с.
24. Кабанова-Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков у школьников. Проблема приемов умственной деятельности. - М.: Изд-

во АПН РСФСР, 1962. - 376 с.

25. Казанский Н.Г., Назарова Г.С. Дидактика (начальные классы). - М.: Просвещение, 1978. - 222 с.

26. Казанский Н.Г., Назарова Т.С. Дидактика (начальные классы). - М.: Просвещение, 1978. - 224 с.

27. Калмыкова З.И. Психологические принципы развивающего обучения. - М.: Знание, 1979. - 48 с.

28. Кисельов Ф.С. Методика викладання природознавства в початкових класах. - К.: Вища школа, 1975. - 176 с.

29. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. - М.: Учпедгиз, 1955. - 651 с.

30. Кудрявцев Т.В. Процесс переключения от одной умственной операции к другой в учебной практике младших школьников // Психология применения знаний к решению учебных задач / Отв. ред. Н.А. Менчинская. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. - С.361-414.

31. Курс природознавства 2-5 класи / укладач Кузменко Г.М. – Чернігів: КММЕДІА, 2018 -224 с.

32. Лазурский А.Ф. Избранные труды по общей психологии: К учению о психологической активности. - СПб.: Алетейя, 2001. - 192 с.

33. Леонтьев А.Н. Овладение учащимися научными понятиями как проблема педагогической психологии // Избранные психологические произведения: В 2-х тт. / Под ред. В.В. Давыдова и др. - М.: Педагогика, 1983. - Т.1. - 391 с.

34. Лернер И.Я. Проблема познавательных задач в обучении основам гуманитарных наук и пути ее исследования (постановка проблемы) // Познавательные задачи в обучении гуманитарным наукам / Под ред. И.Я. Лернера. - М.: Педагогика, 1972. - С.5-37.

35. Менчинская Н.А. Психология усвоения понятий - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. - 347 с.

36. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика

викладання природознавства. - К.: Вища школа, 1990. - 302 с.

37. Нарочна Л.К., Онищук В.О. Уроки природознавства у 3 класі. – К.: "Радянська школа", 1976. – 143с.

38. Основи соціології: Навч. посіб /за ред..Г.О.Бачинського –К.:Вища шк.,1995. – 238 с.

39. Пакулова В.М., Кузнецова В.И. Методика преподавания природоведения. - М.: Просвещение, 1990. - 192 с.

40. Песталоцци И.Г. Как Гертруда учит своих детей // Избранные педагогические сочинения: В 2 т. - М.: Педагогика, 1981. - Т.1. - С.61-212.

41. Петросова Р.А., Голов В.П., Сивоглазов В.И. Методика обучения естествознанию и экологическое воспитание в начальной школе: Учеб.пособие для студ. сред. пед. учеб.завдений.- М.: Изд. центр "Академия", 2000.-176 с.

42. Перротте О.О. Досвід викладання неживої природи в початковій школі: Посібник для вчителів початкової школи. - К.: Радянська школа, 1954. - 212 с.

43. Применение знаний в учебной практике школьников. Психологические исследования / Под ред. Н.А. Менчинской. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. - 375 с.

44. Програми для середньої загальноосвітньої школи.1-4 класи. - К.: Початкова школа, 2006. - 432 с.

45. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. - К.: Початкова школа. - 2018. - 482 с.

46. Пути повышения качества усвоения знаний в начальных классах / Под ред. Богоявленского Д.Н. и Менчинской Н.А. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962. - 280 с.

47. Пустовіт Г.П. Дослідницька робота на шкільній ділянці // Початкова школа. – 1988. - №5.- С.31-34.

48. Редзинець З. Дослідницька робота в куточку живої природи// Початкова школа. – 1998. - №12.- С.26-28.

49. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для

студентів педагогічних факультетів. - К.: Генеза, 1999. - 368 с.

50. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. - К.: Магістр-S, 1997. - 256 с.

51. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. – К. : Рад. школа, 1982.- 176 с.

52. Скаткін М.М. Методика викладання природознавства в початковій школі: Посібник для вчителів. - К.: Радянська школа, 1953. - 227 с.

53. Смирнов А.А. Вопросы психологии усвоения понятий школьниками // Советская педагогика. - 1946. - № 8-9. - С.76-88.

54. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. – К.: Рад. школа, 1988.- 310с.

55. Теплов Б.М. Психология и психофизиология индивидуальных различий: Избранные психологические труды / Под ред. М.Г. Ярошевского. - М.: "Институт практич. психологии", Воронеж: "МОДЭК", 1998. - 544 с.

56. Ушинський К.Д. Твори в 6-ти томах. - Т.2 .- К.,1954. - 500с.

57. Учебный материал и учебные ситуации: Психологические аспекты / Под ред.Г.С. Костюка, Г.А. Балла. - К.: Радянська школа, 1986. - 143 с.

58. Ягдовський К.П. Практичні заняття з природознавства в початковій школі. методичний посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1939.-336 с.

59. Ягдовський К.П. Питання загальної методики природознавства. - К.: Радянська школа, 1953. - 215 с.

60. Яришева Н. Ф. Основи природознавства: Природа України: Навч. посібник / Н.Ф. Яришева. – К.: Вища шк., 1995. – 335 с.: іл.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дод А

Схема 1.1. Знання про рослини у змісті природознавства у 3 класі

Додаток Б.

Таблиця 1.1 Кількісні данні компонентів у підручнику «Я досліджую світ»
у темі «Рослини. Тварини і їх середовище існування»

ДОДАТОК

Таблиця 1.1. Вимоги до знань молодших школярів про рослини у курсі
"Я досліджую світ"

Клас	Вимоги до знань
3	- Засвоїти елементарні поняття: навколишнє середовище рослини, необхідні умови росту і розвитку рослин; - поглибити і розширити поняття: орган рослини, будова рослини; дерево, кущ, трав'яниста рослина, листяні рослини, хвойні рослини; - мати уявлення: про значення кожного органу для рослини; однорічні, дворічні, багаторічні рослини; різноманітність рослинного світу, розмноження рослин, умови проростання насіння; умови росту й розвитку рослин; способи розмноження рослин; деякі ознаки пристосування рослин до умов навколишнього середовища; - стисло характеризувати значення рослин у природі, причини зникнення рослин і шляхи їх збереження; - встановлювати взаємозв'язки між рослинами і тваринами, неживою природою; - наводити приклади однорічних, дворічних, багаторічних рослин; - розпізнавати дерева, кущі, трави, хвойні та листяні дерева; - володіти кількома способами розмноження рослин; - досліджувати умови проростання насіння та умови росту і розвитку рослин за допомогою дослідів; - вести спостереження за сезонними змінами у житті рослин; - обґрунтовувати цінність рослин; - брати посильну участь в охороні рослин своєї місцевості.
4	- Встановлювати взаємозв'язки між природними умовами і рослинним світом природних зон, рослинами і тваринами природних зон; - розпізнавати найхарактерніші рослини природних зон; - мати уявлення про рослинництво у рідному країні; - називати культурні рослини, які вирощують у рідному краї; - кілька рослин, які занесено до Червоної книги рідного краю

Додаток В.

Таблиця 2.1.

Результати досягнень учнями рівня знань про рослини

	Кількість учнів, що досягли рівня знань (у %)							
	високого		достатнього		середнього		низького	
	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
	8(34%)	5(21%)	11(48%)	9(38%)	4(18%)	6(25%)	-	4(16%)
						)		

Додаток Г.

Кодекс академічної доброчесності

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Куць Анастасія Ігорівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

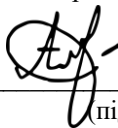
– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної

добросовісності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добросовісності.

13.04.2021

(дата)

(підпис)

Анастасія Куць

(ім'я, прізвище)